

M. Kucharskiy

Public activity Bishops S. Mudrohoo in the context of national-patriotic education

The article investigates the social and community initiatives Bishop S. Mudrohoo, their moral and ethical and fullness in the light of national patriotic and religious education. By analyzing performances bishop in socially important events in Ivano-Frankivsk eparchy opened his national-patriotic attitudes and educational settings.

Key words: religious culture, national identity, revival of spirituality and Christian solidarity, Christian tolerance.

Отримано: 30.11.2015

УДК 94(477)«1917-1921»:351

В. С. Лозовий

ПОШИРЕННЯ КУЛЬТУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПЕРІОД РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.

У статті висвітлено та проаналізовано процес поширення українським національно-визвольним рухом культу Тараса Шевченка в революційну добу 1917-1921 рр. Після Лютневої революції 1917 р. та створення Центральної Ради у численних статтях, відозвах, промовах фактично завжди згадуються герої та героїчне минуле, відомі постаті української історії. Передусім фіксується увага на найбільш впізнаваному та знаковому історичному діячеві – Тарасові Шевченкові. Він уособлював прагнення народу до свободи та державності. Його визнавали духовним батьком народу. З'ясовано, що в період революції 1917-1921 рр. українським національно-визвольним рухом активно пропагувався та використовувався культ Тараса Шевченка як пророка, як батька народу, як співця волі. Постать Тараса була вагомою складовою формування національної ідентичності, боротьби за свободу та державність України.

Ключові слова: Тарас Шевченко, культ, пророк, революція, український національно-визвольний рух, автономія.

Здобуття Україною суверенітету гостро поставило проблему висвітлення націо- та державотворчого процесів, зокрема, місця й ролі в них видатних представників українського народу. До числа таких особистостей належить Тарас Шевченко, постать якого набула особливої символіки в контексті боротьби за національне і соціальне визволення українського народу в добу революції 1917-1921 рр.

Тематика наукових праць, в яких досліджується роль Т. Шевченка в українській історії, досить значна, але питання формування культу Кобзаря та його впливу на націо- та державотворчі процеси в період революції 1917-21 рр. залишається недостатньо дослідженими вітчизняними науковцями. Окремих аспектів зазначеної теми торкалися у своїх працях С. Брижицька [1], А. Машгалір [2], О. Гриценко [3], Ю. Чепела [4], О. Резниченко [5]. Однак в запропонованому ракурсі дослідницька проблема майже

не розглядалася. Автор ставить за мету висвітлити та проаналізувати процес поширення українським національно-визвольним рухом культу Тараса Шевченка в революційну добу 1917-1921 рр., з'ясувати як пропаганда та використання культу Тараса Шевченка стали складовою формування національної ідентичності, боротьби за свободу та державність України.

У процесі формування національної свідомості та самоідентифікації важливу роль відіграє міфологізація героїв, створення їх культу. Культ героїв та знакових постатей українського минулого став важливою складовою пропаганди національно-визвольного руху революційної доби 1917-1921 рр.

Після Лютневої революції 1917 р. та створення Центральної Ради у численних статтях, відозвах, промовах фактично завжди згадуються герої та героїчне минуле, відомі постаті української історії. Передусім фіксується увага на найбільш впізнаваних та знакових історичних діячах – Богданові Хмельницькому та Тарасові Шевченкові. Саме ці величні постаті уособлювали прагнення народу до свободи та державності. Цих діячів визнавали духовними батьками народу. Часто їх так і називали: батько Богдан, батько Тарас.

Тут слід наголосити на значущості для українців архетипу «батька». Основна частина народу вела спосіб життя, що ґрунтувався на патерналістських моральних цінностях сільської громади. Остання складалася з осередків – родин-господарств на чолі з батьком. Батько – голова сім'ї, уособлював для членів родини владу, закон, справедливість, мудрість, турботу. Тому особливо поважних людей – духовних, політичних, військових провідників – українці називали «батьком», що символізувало найвищу ступінь поваги.

Архетип «батька» як відображення мудрості, розуміння та знання має найбільшу силу переконання і з'являється тоді, коли люди, народ (сини та дочки) потребують допомоги або авторитетної поради. Саме таким «батьком» мав стати Тарас Шевченко для українського народу, який поєднав у собі минуле, сучасність та майбутнє, тобто своєю творчістю показав, що було, пояснив, що є, і знав, що буде. Тарас як батько давав своєму народу настанови як побудувати краще життя.

Оскільки осередням людської моралі є почуття справедливості, преса писала, що наш батько Тарас Шевченко «відзначав ту страшну несправедливість та кривди, заподіяні Українському народові» [6]. Він бачив, і душею відчував всю ту національно-політичну і соціальну, економічну неволю України. Тому заповів боротися з несправедливістю і прорік Україні правду і волю.

З перших днів Лютневої революції «залунали скрізь українські промови – на вулицях, в кесарнях, на фабриках, по залізничних вагонах, селах». Про величезний вплив шевченківського культу на процеси націо- та державотворення писав відомий український революційний діяч Микита Шаповал: «Де був один «свідомий українець», він виступав перед тисячами і казав, закликав: ми поневолені як нація! Вороги забрали наші землі і добра, скасували нашу автономію, знищили культуру, обернули нас в рабів,

навіть ім'я наше відібрали! Хмельницький, Шевченко. Особливо Шевченко! Це ім'я залунало у всіх на устах...

Але тут і виявилась сила слова і значіння того, що було зроблено для української культури раніше. «Кобзар» і театр, здається, найбільше насіяли зерна, що вибухом проросло в перші дні революції. Де була людина, що була запалена «Кобзарем», там вже горів ніби новий український смолоскип, сипав іскри, осяював околицю темноту. І так по цілій Україні, ніби в ночі свічки. Вони незбаром розгорілись, залились в ціле полум'я, яке запалахкотіло по цілій селянсько-робітничій Україні» [7, с.41].

Після падіння царизму досить часто будь-які урочисті заходи українців починалися з проголошення вічної пам'яті всім борцям за волю України на чолі з пророком її Тарасом. Численні з'їзди, зібрання, маніфестації починалися з ритуалу вшанування пам'яті Тараса Шевченка як «одного з кращих синів України, мученика за волю її» як такого, «хто перший сказав слово про права нашого народу, хто так страждав за нього». Часто на заходах проголошувалося, що «серед нас витає дух борців наших, а на чолі їх Тарас Шевченко. Треба і нам боротись» [8, с.19, 28, 30, 32].

Відзначення роковин Шевченка, яке співпало з початком революційних перетворень, сприймалося як своєрідний символ оновлення, можливість, яку українці повинні використати для докорінної зміни національно-політичної ситуації. Постає Шевченка спонукала до рефлексій з приводу виконання українством його заповітів. С. Єфремов у статті «Сон – не сон. (З приводу останніх Шевченкових роковин)» зазначає, що воля, проповідувана Кобзарем, уже зовсім скоро запанує у людських оселях [9, с.6-7].

Постає Кобзаря, його дар пророка, здатність передбачати майбутнє, стала частиною народної міфології. Так, В. Щербаківський писав, що восени 1916 р. чув від золотоношських селян легенду, що Шевченкова душа «ходить між народом і віщує зміну» [10, с.69].

В контексті революційних подій культ Тараса Шевченка став особливо важливим та актуальним, як культ пророка, який передбачив, провістив відродження, становлення нової вільної України в сім'ї братніх народів, тобто в демократичній Російській федеративній державі.

Вже 19 березня 1917 р. у своїй промові на 100 тисячній демонстрації в Києві М. Грушевський говорив, що найкращі сини українського народу, серед яких Т. Шевченко, добивалися визволення України. Голова Центральної Ради використовує урочистий момент і поєднує сакральним актом обітниця Тараса Шевченка, як духовного провідника народу, сам народ і боротьбу за його свободу. «Перед лицем найкращого сина нашого народу, невмирущого генія нашого слова, великого пророка нашого визволення – присягнемо в сю велику хвилю всі як один муж: одностайно й однодушно усім стати на велике діло і не спочити, і рук не спустити, доки не збудуємо тої автономної вільної України. Присягайте, браття, перед лицем народу нашого...». У відповідь загальний клич «Присягаємо!» [11, с.48]. Тобто, перед образом Тараса Шевченка,

як батька народу, як провидця, який напророкував Україні волю, перед лицем самого народу, дано урочисту обітницю боротися за свободу (автономію). У словах М. Грушевського вбачається телеологічний зв'язок: Великий Пророк Тарас знав, що український народ визволиться, нам залишається лише здійснити це пророцтво, об'єднатися і здобути волю.

Культ Шевченка панував на Всеукраїнському національному конгресі, що працював 6-8 квітня 1917 р. і ухвалив політичну програму українського національно-визвольного руху. Після пленарного засідання внесли прапор з портретом Тараса і написом: «Слава невмирущому Кобзареві!». Учасники зборів встали, виконали «Заповіт». Промовці запропонували поставити пам'ятник Т. Шевченкові у Миколаївському саду навпроти університету, на місці пам'ятника цареві Миколі II [11, с.52]. Урочистий настрій форуму описувала преса: «Велично, зворушливо до сліз справив Український Конгрес громадські поминки по померлих своїх і чужих за волю народу, особливо ушанував свого духовного провідника – Шевченка» [12, с.2-3].

Ім'я Шевченка активно використовувалося у процесі державотворення, який, на той час полягав у становленні автономної республіки. Тому постає Кобзаря, як символу волі України, освячувала боротьбу за автономію, як політичне втілення поняття волі. Так, після вшанування пам'яті Тараса Шевченка в Лубнах, Тимчасовому уряду Росії надіслано телеграму з вимогою визнати національно-територіальну автономію України [8, с.29].

Фіксувалися перші спроби віддати шану Тарасові Шевченку на інституційному рівні, що водночас слугувало актом заперечення минулого. У квітні 1917 р. на засіданні Ради при Звенигородському повіткомісарові ухвалено постанову, що замість царських пам'ятників та портретів треба поставити пам'ятники та портрети Великому Кобзарю [13, с.302].

21 травня 1917 р. у Сумах, за участю представників усіх верств населення, відбулися велелюдні українські урочистості. У цих заходах «червоною ниткою проходило ім'я великого співця України Тараса Шевченка» [14]. 29 травня місцева «Просвіта» звернулася до міської думи з низкою пропозицій про увічнення пам'яті Тараса Шевченка.

Вечірнє засідання Другого всеукраїнського військового з'їзду, що відбувся 5 червня 1917 р., депутати розпочали із хвилини мовчання за Тарасом Шевченком. Після цього голова з'їзду виголосив доповідь про Кобзаря, зазначивши, що Шевченко не тільки «геніальний поет, він також великий пророк і борець за волю свого народу; він своїм пророчим даром передбачив, що український народ матиме волю, про це свідчать невмирущі слова з його «Заповіту» [15, с.2].

І знову ж з іменем Кобзаря, як пророка, пов'язуються позитивні зміни, що відбувалися в Україні. На урочистостях, присвячених проголошенню I Універсала, С. Петлюра зазначив, що «вже минула срамотня година, про яку казав Тарас Шевченко, і настала прекрасна хвиля, оживає ньєнка-Україна» [8, с.31].

Хвиля маніфестацій та велелюдних зібрань прокотилась українськими містами та селами. Відбувалися чисельні походи до віче. Часто носили портрет Т. Шевченка, щоб люди мали змогу побачити «батька української нації» [16, с.4]. Разом з національним гімном учасники мітингу співали «Заповіт», стоячи на колінах.

Ставлення до образу Кобзаря підтверджує сакральність його культу. Так, очевидець маніфестації, влаштованої українською громадою на Зелені свята у Бахмуті, писав: «Треба було бачити ту побожність, з якою стрічають прапори, як позирають на Шевченкові портрети, які несли, мов образи, як радо слухають рідні співи, як люди, що забули давно рідну мову тепер хоч несміливо, але, радіючи, починають нею балакати» [17, с.2-3].

Культ Шевченка, сакралізація його образу, поєднувалися з традиціями, ритуалами священними для українського народу. У с. Лип'янка Чигиринського повіту селяни під час мітингу та молебню по Т. Шевченкові, організували освячення «хліба, солі та води». Оскільки для українців ці харчові продукти є символом життя, їх освячення та поєднання з образом Тараса є символікою прийдешнього вільного й щасливого життя. Під час зазначеного заходу старші люди виходили за ворота назустріч процесії, яка несла гарно прибраний портрет Т. Шевченка, хрестилися і казали: «Слава тобі, Боже, таки діждалися волі!». Селяни виносили на вулиці столи, накриті скатертинкою, на які клали хліб, сіль та воду. Перед самим кропленням свяченою водою промовець риторично запитував: «Чи думав ти, батьку Тарасе, що настане такий час, коли на селі будуть зустрічати тебе твої брати-селяни з хлібом та сіллю?» [18, с.4].

Про величезний вплив життя та творчості Тараса Шевченка на розвиток українського національно-визвольного руху писав у книзі «Vita nova: Критичні нариси» (1918) А. Ніковський: «Українську переможну революцію зробив Шевченко, – не полководець, не герой, не цар, не дипломат і не німецький народний вчитель, – зробив Поет» [19, с.180].

Протягом усього революційного періоду Т. Шевченка іменували: «... генієм, сонцем літератури, батьком нашої поезії, могутнім оборонцем рідного слова, великомучеником за волю і долю України, натхненним пророком і апостолом нашого національного відродження, він є наша краса, гордість і святиня» [20, с.146].

Є. Кондрацький у статті «Шевченко – поет відродження України і студювання його творів у школі», наголошуючи на сакральному значенні для українців могили Кобзаря на Чернечій горі писав: «Високий хрест його [Шевченка] могили далеко видно навкруги. Але це не простий надгробник – це символ нашого воскресіння, тому що ніхто, як Шевченко, не був таким палким співцем, пророком нашого відродження» [21, с.1]. Досліджуючи записи у «Книзі відвідувачів Шевченкової могили» С.Брижицька зробила висновок, що вони свідчать про усвідомлення національної totoжності українців, яка базувалася на формулі «Батько Тарас – вільна Україна – воля» [1].

Найбільш точну характеристику значенню постаті Т. Шевченка для українців в період революції дав М. Грушевський:

«Т. Шевченко був символом українства, його культурним, національним, соціальним і політичним «батьком» ...» [22, с.1-2].

Таким чином, в період революції 1917-1921 рр. українським національно-визвольним рухом активно пропагувався та використовувався культ Тараса Шевченка як пророка, як батька народу, як співця волі, його заповіді сприймалися як своєрідна програма національно-політичних перетворень. Постать Тараса була ваговою складовою формування національної ідентичності, боротьби за свободу та державність України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брижицька С. «Я не самотній». Національне самоствердження Тараса Шевченка та його вплив на становлення національної ідентичності українців (друга чверть XIX ст. – середина 20-х років XX ст.) / С. Брижицька. – Черкаси : Брама-Україна. – 2006. – 191 с.
2. Машталір А.І. Вплив постаті Т.Г. Шевченка на піднесення національної свідомості українців у 1917-1920 рр. / А.І. Машталір // Освіта, наука і культура на Поділлі. – Т. 18. – С. 324-334.
3. Гриценко О. Духовний батько нації (Тарас Шевченко) / О. Гриценко // Герої та знаменитості в українській культурі / ред. О. Гриценко. – К. : УЦКД, 1999. – С. 97-165.
4. Чепела Ю. Творення образу «батька нації»: Міжнародні Конкурси на проект пам'ятника Тарасові Шевченку в Києві у 1910-1914 рр. / Ю. Чепела // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. праць / [гол. ред.: С.І. Посохов]. – X. : Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2007. – Вип.15. – С. 159-166.
5. Резниченко О. Культ Шевченка в його історичній ретроспективі (дореволюційний період) [Електронний ресурс] / О. Резниченко. – Режим доступу: http://www.media-objektiv.com/pages.php?gazeta_id=102&material_id=&page=14
6. Сташинський Х. Земля і воля / Хфедір Сташинський // Волинське життя. – Житомир, 1919. – 17 січня. – № 3. – С. 2-3
7. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма / М. Шаповал. – Прага : Вільна спілка, 1928. – 325 с.
8. Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 року : документи і матеріали / [упоряд.: В. Верстюк (керівник) та ін.]. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 1024 с.
9. Єфремов С. Сон – не сон (З приводу останніх Шевченкових роковин) / С. Єфремов // ЛНВ. – Річник XVIII. – Київ, 1917. – Том 67. – С. 5-7.
10. Щербаківський В. Мемуари. 1917 рік. 1918 рік / В. Щербаківський // Пам'ятки України: історія та культура : науковий часопис. Річник XXXIX. – 2007. – № 4. – С. 69.
11. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : у 2 т. / [упоряд. В.Ф. Верстюк (керівник), О.Д. Бойко, Ю.М. Гамрецький та ін.] – К. : Наукова думка, 1996-1997. – Т. 1. – 588 с.
12. Рідне слово. – Полтава, 1917. – № 14. – 15 квітня. – С. 2-3
13. Лободаєв В. Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917-1918 рр. / В. Лободаєв. – К. : Темпора, 2010. – 671 с.
14. Тарас Шевченко і Українська революція 1917-1920 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.sumynews.com/xx/1917-1918--ukrajinska-revoljutsiya-lyudi-podiji-dokumenty/item/7-taras-shevchenko-i-ukrajinska-revoljutsiia-1917-1920-rokiv-za-materialamy-derzhavnoho-arkhivu-sumskoi-oblasti.html>

15. Нова Рада. – Київ, 1917. – 7 червня. – № 57. – С. 2.
16. Дописи. Трипілля (на Київщині) // Нова Рада. – Київ, 1917. – 21 квітня. – № 19. – С. 4.
17. Бахмутська Українська Громада // Нова Рада. – Київ, 1917. – 17 червня. – № 66. – С. 2-3.
18. Дописи. с. Лип'янка // Нова Рада. – Київ, 1917. – 10 мая. – № 35. – С. 4.
19. Одарченко П. Тарас Шевченко і українська література : зб. ст. / [ред. О. Зінкевич]. – К. : Смолоскип, 1994. – 424 с.
20. Дурдуківський В. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Т. Шевченка / В. Дурдуківський // ВУШ. – Київ, 1918. – Березень. – № 7. – С. 145-156.
21. Кондрацький Є. Шевченко – поет відродження України і студіювання його творів в школі / Євген Кондрацький // Освіта. – Кам'янець-Подільський, 1919. – № 6. – С. 1-6.
22. Грушевський М. Шевченківські роковини / М. Грушевський // Життя Поділля. – 1919. – 10 березня. – № 68. – С. 1-2.

В. С. Лозовий

Распространение культуры Тараса Шевченко как составляющая формирования украинской национальной идентичности в период революции 1917-1921 гг.

В статье освещен и проанализирован процесс распространения украинским национально-освободительным движением культуры Тараса Шевченко в революционную эпоху 1917-1921 гг. После Февральской революции 1917 и создания Центральной Рады в многочисленных статьях, воззваниях, речах практически всегда упоминаются герои и героическое прошлое, известные фигуры украинской истории. Прежде всего фиксируется внимание на наиболее узнаваемом и знаковом историческом деятеле – Тарасе Шевченко. Он олицетворял стремление народа к свободе и государственности. Его признавали духовным отцом народа. Выяснено, что в период революции 1917–1921 гг. Украинским национально-освободительным движением активно пропагандировался и использовался культ Тараса Шевченко пророка, как отца народа, как певца свободы. Образ Тараса был весомой составляющей формирования национальной идентичности, борьбы за свободу и государственность Украины.

Ключевые слова: Тарас Шевченко, культ, пророк, революция, украинское национально-освободительное движение, автономия.

V. Lozovyi

Expansion of Taras Shevchenko cult as a component of Ukrainian national identity formation during the revolution 1917-1921

The article highlights and analyzes the expansion of Ukrainian national liberation movement of the cult of Shevchenko in the revolutionary days of 1917-1921. After the February Revolution of 1917 and the creation of the Central Council in numerous articles, proclamations, speeches actually always mentioned heroes and heroic past, well-known figures of Ukrainian history. First of all attention is fixed on the most recognizable landmark and historical figures – Taras Shevchenko. He personified the aspirations of people for freedom and statehood. He recognized the spiritual father of the people. The article finds out that during the Revolution of 1917-1921. Ukrainian national liberation movement active-

ly promoted and used the cult of Shevchenko as a prophet, as the father of the people, as the singer of freedom. Figure of Taras was an essential part of the formation of national identity, the struggle for freedom and statehood of Ukraine.

Key words: Taras Shevchenko, cult, prophet, revolution, Ukrainian national liberation movement, autonomy.

Отримано: 22.09.2015

УДК 63(477)«192»

А. А. Лубчинський

СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СКЛАДНИМ РЕМАНЕНТОМ УКРАЇНСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИКА В 20-х рр. ХХ ст.

Подані в статті матеріали висвітлюють стан забезпечення українських селян складним сільськогосподарським реманентом.

До поняття реманенту, в даному випадку, відносяться засоби праці: сівалки, молотарки тощо. Вони представляють собою цілісні механізовані комплекси, що використовуються на протязі всього, складного, процесу сільськогосподарського виробництва. Також реманентом можна вважати причіпні складні механізовані конструкції: різнопрофільні плуги, борони, культиватори та інші. Які слугують для періодичного та нетривалого використання. Але без них процес сільгоспвиробництва був би надто складним і працездатним, що могло б призвести до збільшення вартості сільськогосподарської продукції.

Дана розвідка призвана розглянути не тільки наявність в українських селян складного реманенту, а й дослідити можливість його придбати. Зрозуміло, що для різних видів сільськогосподарських виробників (селяни-одноосібники різного рівня статку, заможні селяни, колгоспники тощо) існували різні правові можливості і процедури, що супроводжували процес закупівлі складного реманенту.

В запропонованому дослідженні проаналізовано державну політику по відношенню до різних категорій сільськогосподарських виробників щодо сприяння або заборони (повної чи часткової) в придбанні складного реманенту.

Ключові слова: реманент, тяглова сила, трактор, плуг, сівалка, селянин, колгосп, врожайність, врожай, державна допомога, сільськогосподарський виробник, продуктивність праці.

В умовах сучасної реорганізації сільськогосподарського виробництва в Україні потрібно звертати увагу на практику вирішення нагальних проблем у минулому. Навіть якщо раніше відбувались певні прорахунки на сучасному етапі є можливість їх не повторити.

Державна допомога в забезпеченні селян складним (мається на увазі механізованим) реманентом є особливим фактором, адже від кількості та якості сільгоспмашин залежить кількість та якість майбутнього врожаю.

В перше десятиліття радянської влади, державна підтримка селянства щодо придбання ним техніки мала чітко диференційо-